

TARAKKIYAT TADQIQOTLARI | ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ DEVELOPMENT STUDIES

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНЛАР | НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES

Volume II, Issue-23, (November) 2024

Journal homepage: <https://inashr.uz/index.php/rid>

SHABANOVA Sadaf Djumaliyevna

*Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
tayanch doktoranti*

“TURK VA O‘ZBEK MAQOLLARIDA QIZ BILAN BOG‘LIQ STEREOTIPLAR”

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola turk va o‘zbek tillaridagi qizlarga oid maqollarni tahlil qilib, ularning lingvistik va madaniy kontekstda qanday shakllanganini ko‘rsatadi. Maqollarni o‘rganish orqali, qizlar haqidagi stereotiplar, ijtimoiy va axloqiy talablarga qanday javob berilishi, shuningdek, jamiyatning qizlarga bo‘lgan qarashlari va qadriyatlarini haqida ma'lumotlar beriladi.

Ayol va qiz obrazlarini tahlil qilish orqali gender rolini anglashning yangi yo‘llari keltiriladi. Shuningdek, maqollardagi qiz obrazlari orqali an‘anaviy o‘zbek va turk madaniyatlarini orasidagi o‘xshashliklar va farqlar ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: qiz, gender stereotiplari, maqollar, turk tili, o‘zbek tili, axloq, tarbiya, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy ro‘l, lingvistik tahlil, turkiy tillar.

Qiz obrazi turk va o‘zbek maqollari orqali o‘ziga xos tarzda aks ettiriladi. Ushbu maqollar qadimiy xalq madaniyati, ijtimoiy tuzum va gender munosabatlarining ko‘zgusi bo‘lib, qizlar haqidagi qarashlar va stereotiplarni chuqur yoritadi. Mazkur maqolada qiz obrazi va unga oid stereotiplar turk va o‘zbek maqollarida qanday namoyon bo‘lishi tahlil qilinadi.

Qizlar haqidagi maqollar xalqlarning tarixiy-madaniy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Jamiyatning ijtimoiy normalari va gender rollari qizlarni kelajakdagi ona, ayol va oilaning mustahkamligi uchun javobgar shaxs sifatida ko‘radi. Bu yondashuvni M.Erturkning turk maqollari tahlilidan ko‘rish mumkin: “Kiz anasining aynasidir” (Qiz onasining oynasidir) maqoli onaning tarbiyasi qiz xarakterida aks etishini ko‘rsatadi (Erturk, 2018). Xuddi shunday mazmun o‘zbek tilida “Qiz bola - oila ko‘zgusi” maqolida namoyon bo‘ladi.

Qizlar haqidagi stereotiplar, ayniqsa, ularning go‘zallik, axloq va xulq-atvori bilan bog‘liq. Masalan, o‘zbek maqollarida “Qiz bo‘lsa, guli bo‘lsin” kabi ifodalar qizni oilaning boyligi va bezagi sifatida ko‘rsatadi (Rasulova, 2021). Shu bilan birga, turk maqollarida ham go‘zallik maqtaladi: “Kiz beshigi sallanir, dunya guzelligi ile aldanir” (Qiz beshigi tebranadi, dunyo go‘zallikka aldanadi).

O‘zbek maqollarida qizlar ko‘pincha jamiyatda axloqiy tarbiyaning ko‘zgusi sifatida tasvirlanadi. Masalan, “Qiz bola -uyining guli, yurtining obodligi” maqoli qizning oilaviy va ijtimoiy ahamiyatini ta’kidlaydi. Bu jarayonda qizga bo‘lgan talab va me’yorlarning yuqoriligi seziladi. Biroq, qizlar haqidagi maqollar faqat ijobiy ko‘rinish bilan cheklanmaydi. Ba’zi maqollarda gender stereotiplari va salbiy qarashlar ham mavjud, masalan, “Qiz bola uyda ortiqcha mehmondir” kabi maqollar qizning faqat vaqtincha mehmon sifatida ko‘rilishini ifodalaydi (Usmonova, 2009).

Turk maqollarida qizlar ongi va tarbiyasi oilaning muvaffaqiyatini belgilovchi omil sifatida ko‘riladi.

“Kız evi naz evi” (Qiz uyi -noz uyi) maqoli qizlar haqidagi tasavvurlarni tarbiyaviy va estetik talablarga mos keluvchi darajada shakllantiradi (Öztürk, 2015). Shu bilan birga, “Kızını dövmeleyen dizini döver” (Qizini urmagan tizzasini uradi) kabi maqollar qizning tarbiyasi qat’iyat va qattiqqo‘llikni talab qilishini ko‘rsatadi.

Qizlarning o‘ziga xos xususiyatlari turk va o‘zbek maqollarida bir xil stereotiplarni aks ettiradi. Go‘zallik, axloqiylik va jamiyatga moslashuv qiz haqidagi tasavvurlarning asosiy qismi bo‘lib qolmoqda.

Turk va o‘zbek maqollari orasida mazmuniy jihatdan sezilarli o‘xshashliklar mavjud. Ikkala tilning maqollarida ham qiz oilaviy va ijtimoiy hayotning markazida turadi. Shu bilan birga, ular stereotiplarga ham boy. Masalan, o‘zbek tilidagi “Qiz bolani erkalamatma, kuyovga xosiyat bo‘lmaydi” maqoli va turk tilidagi “Nazlı kız zor beğenir” (Nazokatli qiz oson rozi bo‘lmaydi) maqoli qizlarga nisbatan talablarning keskinligini ko‘rsatadi.

Biroq, turk maqollarida qizlar o‘zining ijtimoiy ahamiyati bilan bir qatorda qattiqqo‘llik va tarbiyani talab qiluvchi shaxs sifatida tasvirlanadi, bu o‘zbek maqollarida kamroq uchraydi.

Xulosa qilib aytganda, turk va o‘zbek maqollarida qizlar haqidagi stereotiplar madaniy qadriyatlar, gender munosabatlari va jamiyatning ijtimoiy tuzumini aks ettiruvchi muhim manbalardan biridir. Ushbu maqollar qizlarni ijobiy va salbiy fazilatlar bilan tavsiflab, gender stereotiplarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Har ikkala tilning maqollari orqali jamiyatning qizlarga bo‘lgan munosabati va qadriyatlari o‘rganilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rasulova B.A. O‘zbek xalq maqollarida gender masalalari. Toshkent, 2021.
2. Usmonova M. O‘zbek tilidagi maqollar: leksik-semantik tahlil. Toshkent, 2009.
3. Ertürk M. Türk atasözlerinde kadın ve aile kavramları. Ankara, 2018.
4. Öztürk Y. Kadın ve toplumsal roller: Atasözleri üzerinden bir inceleme. Istanbul, 2015.
5. Baskakov N.A. Türk dillerinin genel özellikleri. Moskva, 1960.
6. Shcherbak A.M. Turk tillarining qiyosiy-tarixiy grammatikasi. Moskva, 1970.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. 1980.
8. Aktaş Ş. Türk kültüründe kadın imgesi. Istanbul, 2013.
9. Jumaev O. O‘zbek tili va madaniyatining folkloristik jihatları. Toshkent, 2008.
10. Davletshin A.E. Türk dillerinde dil modeli. Qozon, 2020.